

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА БОЛАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫҒЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Ы Н Д А

[illegible]

Вашингтонду эскерикчи болган ың арийинки чорсу утурунга болган Аргентина биле АКШ-тын аразына хырдылаалары чогулчалы болдурунниг дугайы чуталар болуу апаарына чедик ур-зе че херелеттиверни у чуртун политиниге хайгааракчылары туталал турарлар.

уң ы р а т!

Ш К Ы Н

секретары Аейттин аякамын
лап талашканын дуйтуйм
бада-ла дуксулуп. Чырагын
булдуну баян кыласы
орат. Ол дуйтуй конесат да
пудуны коммунист Таудун
Туби чутуалган. База-ла
дуйтуйм «Иванда дайын
конескам даш ирарик кой
теттин» тевезин чутуалган
ирарал жандарыериянын
дуйтуй чуртунда табын тал
лачуларынын аттин турары
Кергиз чурал пазакат
кеорусун.

И-секиги каттыштырылган
ым кезеде чы тевезин. О
чаларын ачылган болган да
дуйтуйм «Иванда тургустун»
Брад. Иманамын
конференциянын президи
мунта «Ибраки, Иванада
мран кой» деп бижикти

Делегет конференциядамыз чыгыс аз-сепкал-биле дөткөн документтерде ирарал шеригердин Ливандал доо-раан болгаш чутта чогуу турдурон, ымын-кырымдын үлүстегин соксаларын. Башкы шийиттерин, ирарал-токум турары алгачкылар баргаш агрессорго сөүр шапкынчы кылды бөрүчкө кезегет ыгы ираралын мобилизастарын шийиттерин-биле негел.

(ПМА).

ИЧЭЭШКИН

туруп алгаш чораранар.

Ливандал Ираралдан агрессорларга ууралгаш турат алгаш калы организасталгаштар каттандылар. Табым дүрө

...аалардын машина кычкылы бүдүрүлгө проманын чарттарынын, км үндүрер прокуциязымылар аларын беттеринин дугала үргүзү сагыш салыр.

ШКОЛАНЫН коллективне бол магистралдык 140 троваттарын бүдүрүп түрүн хүжөөнгөн. Оларнын ий совет чакчыктарга чөл бээр. Илгир локомотив тү чыл ажалдаанынгуула 50 му киловатт- гени ол. Итештиде зарок амгы үеде 11 хевирнин чик автомобильдерин кылып үлдүрүп турар.

БЕРЛИН. ГДР-нин далай флоду туруксагымадан бээр 30 чыл бюбейин республика- нын салыг флотунун ажил- нчылары хамактын мурнуна Совет Эвизияле-белоган со- циалисттик өске-да чуртта- рынде ГДР-ни харылташырга шугумнарга чүк өсүүртөгө- лө.

ГАВАНА. Чигир унүжү ажаал аларынын болган сай- зырат ажилдарынын дооступ турар сезонунун маалыр- ларын бо хүнерле Куба Рес- публика аларжаныш турар. Шалпычыларын дугайын со- лунар, радио болган телеви- деине чуттаал турар.

Хой чигир зээт түлүчү- кулга Кубанын тосүтуге эи чединшининг. аң ажынтк ажалда, улуг үлүм кириген-

лунда ол 210 му араба (ара- бара—11,5 кг) ажыг чигир унүжү кескен.

Бо чыгы ажаал аларынын ол маалырга он төскү болган. Чигир унүжү кезин, ол бир- де дугаарында он дорт хар- лымыда киришен. Күш-шыл- залым ам-лаа ажырбаан, ып- чаганга чигир унүжү кезер чепсөөнүн саларын болайын турар мен-де ол чутаалап олар.

Сонгучулар-беле Ханой болган журажыныкына чүт чутаалап турар, республиканы күртүне эрге-чагыргазыны цөөл оргалы — БСР-нин На- цинал хурайлын чад, дол- дулга сессиянын ажалды- нын түннелдеринин дугайы ол чутаалаан. Бо чылдык кү- рүне бодехдин чутаажыр- депуаттарын кол кечетөө йинте турган деп, Чынг Тян чутаалаан.

ХАНОЙ. Социалистг жарып- (СЭТА)

**БЫСЫНКИ. (СЭТА). Тай-
ван Бүгү-делегей Чөвүлө-
Американың Каттышкан**
ттары биле Совет Замилеи-
аразында стратегтиг боо-
чоси кызыгаарларынын
аш кызыларынын дуга-
да чугалакышыныннар-
агелзенинче байыр чеди-
турар деп, ТҮЧ-нин ында
тааттыгын меделгенинде
адалат турар. Байы-
байыңнын Бүгү-делегей

Чөвүлөи Ш-тың админис-
трацияын Совет Замилеи ыш-
каш, аралуг чепсикти бир ду-
гаарында ажыгаарындан ой-
талаарынче шыңгызы биле
кыйгырган. Стратегтиг аралуг
боо-чепсикти кызыгаарлары
болгаш кызылары аралуг аз-
ыйынын кыжынашкынын
уутузкаарынга, аралуг, химик-
тиг, нейтронуг болгаш масса-
луг уутузкашыкыныг өскө-дээ

хохирлерин хорурурунга, деле-
гейиң шыңгыы контролю бо-
ле боо-чепсикти бүгү-нинти
болгаш бүрүн дүжүренинче эн-
не чугула ужу-дузалаг бооп
турар.

Тайбыңни Бүгү-делегей
Чөвүлөи Женевада чугала-
жымышкыныннарч чедимиш-
киг болурун ханасар дээш
боуануң талазындан бүгү чүүл-
дерни кылар.

К И Л Е Ц Н Э Ш К И Н

БҮЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА).
Аргентина биле Каттышкан
Шаттарың аразынга харыд-
залаттыгын торайтамын Арген-
тинанын буруузу-биле бол-
баан деп чүгөргө чыгыгын
турбас ужурутур. Чоокта чаа
Аргентинага удур дуунон ал-
та-абдаашкыныг кызам-
адашкыныг кезекер арты-
ларың АКШ-тин негиз тур-
палы амыг байдалда кий чур-
агелзетте харыдала кылар чур-
агелзетте кызыгаарың чы-
гизиниң кем-буруузуг ролю-
лүг дугайың тагымс өскө-
удала килевишкени-биле бо-
лук турган болтай. Аргентина
на биле Анжамың аразың
меследжизиниң үстөдүгү
америк администрация Лог-
донга америк дайынчы тех-
ника борбориң дугайында
болгаш аргентин шериг-дала
биле болгаш шериг-дала
флотуң судноларың
продукцияңың

татгал империализмийн төрлийн оралдажшигчидын өнцөр шарарыг, Ази-Болгол бүгү дөдөйгөй тайн камгаалар төрөккө, бичүрттийн найраалын аш калы ажилдажылга-харьдлааларын калбарыг хилиг болгон деп, ол төрөйт ал салгыныг бөөрчиг болганы-бизе холбош-Нотон шинүн» солун би-
—
д хүүнердө совет улус

ПАРИЖ. (СЭТА). Фран-
цияның президентизи Ф.
Миттеран космосқа совет-
ранцуз каттышан ужу-
ушунун киржикчиле-
рин Хундугул легионун
орденине-биле шаңназын
инде чарлаан. ССР-нин
укуучу - космонавтылары
ладимир Джанибеков бол-
аш Александр Изваченков
лар Хундугул легион ор-
дениниң командорлары,
ранцуз космонавт-шынчи-
лери Жан-Лу Кротен-
иңи

Хундугул легион ордениниң
офицери болганнар.
Ол ышкан орбитада «Са-
лют-7» станцияда ужу-
ушунун ургучулор тур-
рар космонавтылар Анато-
лий Березовый болгаш Ва-
лентин Лебедев баса «Союз
Т-6» космос кирабинин
солжуга экилазынын ке-
шгуннери Владимир Ко-
словцев, Леонид Низим бол-
гаш Патрик Бозри олар
Хундугул легион орденине-
риниң аңгы-аңгы чаргеле-
ри-биле шаңчактаннар.

К И Л Е Ъ Ъ Ш К И Н Н И Й
Б У Р У У Ш А В Ы Ш К Ы Н

Базель деп швейцар хо-
райга ний хүн дурсууда да-
ван болгаш палестин улустар
нын демисел-биле эи-сетпай
каттыштыргаламын дегенге
конференцияны болуп эрткен.
Оон ажаллаша дугайында
Тайбич катталганын совет
комитетинин делегациязын
удуртукчу Карон Хачатуров
укчулар дугаалар:

гаш анык фини Паркисо Пар-
вайини олар турганнар. Эле-
Зеттинген Сауда хоорайга
госпиталга чыккан балыгдан-
гакнары израиль солдаттары
нын капчыра ажаллап тур-
ганын дугайында оон чу-
галлаш чымылдарны сатыш-
сетпайла халаттын. Уредген
араб хоорайлан арай деп да-
гача-бай хоорайлар.

Кижик төрелтегенге ол хир-
кажы чонгаламчы агрес-
сия политиказын боуду
киржайа улам күштедиге
турарын эскерип бары-
болбас. Базельге дегенге ко-
Ференпалаз АКШ-тын ку-
сереттери Хейтин ажалла-
дан талашканын дугайында
далай медийел гезетле-
де.

аыш-агышын даа чыгууртчулары байдалды өөрчөтпөй кербей, кижини амыдыралынын байдалына баард деп чүчөтө албай, айтырып далааттанып, пинттереккейиндег байдал тургустуруу өңүн чадавас, Бистин респектаны деисээрүндө даа мындт суураар бар ай. Сөөгү өз чыдаа мысуураанын чагымылаа е бербөн. Оз чорун бичи

— Каз-Хенин Бурен-Бай-Хаакта кыргынарын башкы-интернадыга чурттай турдуу, аа-чурт сагылдыры келди-дир, шыдаппайн шөлөөнө кездим.

Кижини тэрөн чери, ка-дуима чону коңууч дуураыи ол чыккө байлык туур.

Бистин хушнеристе көздө оша өспөрлөктөр болуп турар болгай. Оз өспөрлөктөр, човнуу амыдыралынын

дестванын азбуузуу араатанын гау-биде бомба-дир турда, болуп өрттөн. Чыгыс эс-сөткөлийн «Е манавас» деп кийги чогуу харына мычынгаз полнитиге уюлш, философча болмаары-уогамт шажынага хамаарыл-газы язым-буру кижизерин каттыптырар.

Бир-де дугаарыда делеген конференцияныи амыа хей кийги кыркычкылга болганын демдөлгөр керек. Аныа үжөн азым чурттарыи дествалары аша делегенди олмө-дөтө ошол дестванын бул

сууруктан үчүп-еэ турган. Олар ачы-агыс дияларга чу-гаалар турганнар, мына-аада олар чатыс уткалды чу-гаалар турганнар—Тель-Авив-ти болмаз Вашингтонго олар килкенен буруу шаап турган. Чогуу харына-а АКШ — Израиль деп «стратетик» эн-лөз Чооку Чөөн түксө оалды турган байдалы амыа эрттер чидилгендирген болмаз тель-авивч каргытаалары бол-догунаан Ливанын деис-сөршүн амыа хей режияи амыа элдерине, тайбач аныа дестванын амыа элдерине

Ошоллар дэмш израиль ком-тестин төлөзүн чытааларын израиль жандырырлынын би-дукуу чуртунда тайбач тур-лачкылары өтти турары кергүзүп чурары планактай көргүсөң.

Эл-сепик паттыштырылган-да кездезе хей төлөтти. Ошолорын агымдан болгон да-малылардаа тургустуларан Брак Панаманын делегалар конференциянын президи-мунга «Израиль, Ливанда-мын чор!» деп бижитиш чы-карды берген. Малайя бол-

адамдык адимдарын септирмисин, кижилерин ол биле хандырар, өскө-даарларын акимдар болза. Кижилерин амшдырадына кичимчалык байдалды тургустунан аянт аргазы ол болер.

Амшдыр амылаарадын өскө экономика талазы-биле кыттым эвес, тарачтын кичин чур чылда журттап кесторон черпте бышыл, бердигин, ому / бевел ам чорур хончу чок псид.

Элери Росс. КНО-ну чингине секретариятын талазы Люксиль Майяр болган Сириянын парламентазынын даштын чертерен талазы-биле комисиалынын даргазы Мухсен Билат Масасуэт четаттын (АКН) коюлжуктула хураалынын кекигүту Сондра Готем болган Индиянын парламентазынын депутаты Рашидул Хан, кипр парламентазы Георг Саввиас бол-
нжарикчилери Совет Энгелин-дот политиказынын даштын, Ливанга табын дош демөөдөн бүтүн-нжита тайбын дашт демөөс биле харлазалымн айттын, майта кол-банштыр чөсөөдөиникииле дүжүрө талазы-биле КНО-нун Кол Ассамблеалыны ийгита тускай сессиязына Л.И.Брежневтин чагаалынын төгүлдүр үжүр-дузалы демөөдөн турган.

Амшдыр а-дегил-биле делкитин документаларды изилдешерилерин Ливандал дош-раан болган чутга чокта үдүрерин, кылды-кырмыштын үдөгүлгине соксалдыр. Вуштингонуна алдыр-теюлю турары калачаран барган агрессорга айтур шаманын кылды бөрүлчө дөтөгөт хөининини мобилизастаарын шинтирлик биле негден.

(ПМА).

3-кү арын ● 1982 ч. ● июль 9

Тыва чер, оон кайгамчык-байлак бойдуу, чоңуну амыдыралы болган культуура-разы шагдан тура аян-чорукчуларын болган эртем-дептерири соңуругадыр чораан. Делегейин акылчыл шимчөөшкүниин көскү аймак-качызы, эртемден револю-чү Ф. И. Коп, Томск уни-верситетинин гербарийлери-ниң болган ботаниктер са-ымч тургузукчуу. Сибирь флоразын эң акы билер кижи деп сурагжаан И. П. Крылов, лакас улустун шыгарангай огуу, тыва дылдын шимчел-чизи, таланттыг эртемден-географ И. Ф. Катанов, мо-таг-шылаг чок аян-чорукчу болган эртемден И. А. Чихачев база оон-даа өскө шим-челерлер 19 чүс чылдын ор-таа үзүндүн эгелен, Тывага кээп чораан болган эртемге акымчтыг элээн хай акымдар-ын арттырган.

Чурттуң ялаң-бүрү ном үн-дүр чөйрөсиге бо шимчел-декчилер дугайында мате-риалдар чырыкче паратыл-гыш үнү турган. 1976 чылда республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеканын аймак-дакчызы Л. В. Сидорова, гео-графия эртемдеринин кани-дады И. О. Шаттаржыттыг редакторлаан-биле «Тыва-нын шимчелдерин» деп би-блиографтыг айткычтын орус дылга үндүрөн. Ол айткыч-та сөөлгү бо шимчел-челерин аймак-амыдыра-лыктын дугайын көр-гөскөн номнары, журналдар-га болган солунарга парат-тынын турган материалдарын кыргын.

Айткычтын баштайгы кө-өз Тыванын шимчелден төгү-дугайында шимчел номнар, да-раазында ботаниктер, зоолог-тар, этнографтар, географтар, топографтар, геологтар болган археологтар дугайында мате-риалдар. Айткычтын үстүкү кластыг өөреникчилеринден эгелээн, ялаң-бүрү болгунун номчуучулары амыглан бо-лур.

Библиотеканың бөдүк аймак-дакчылары Тыванын амыды-ралынын ялаң-бүрү талаларын чыртнап. «Тыва АССР ду-гайында чуну номчурун?» деп уаг хемчээлдиг айткычтын тургускан. Ында 1950-1973 чылдарда чырыкче үнү тур-ган номнар, документалар, журналдар болган солунар арыйнарынга параттынын турган материалдар данызы кыргын. Айткыч «Тыва ду-гайында шимчел аймакдар», «Төгүтүн арыннарында», «Бойдуу», «Улус аймак-агызы», «Калык камгала-ны», «Култура, чырыкчы-лык», «Уран чүүл», «Итера-турал амыдырал» деп көскө-терден тургустунган. Кезек бурунда тематиктиг рубри-ка бар. Ында кыргын мате-риалдарын бергездик чө-р.

З. МОНГУШ,
Республиканың А. С. Пуш-кин аттыг библиотеканын аймак-дакчызы.

Уймээнге чүс чөйрө акым-кижи киришкени элээр. Оларын хой кезин астар ар-тыкчыларын меге сураа-лынга, хоозун алаашкыны-рынга алыска, эртем-билин четпес, бөдүлүк байдалдан ушунмаан тараачынар. Бо-ган.

Уймээн-биле холбашкан ай-тырлары эчизинге чедир шимчелдерин, дайычлар ча-парыга белеткени бергенер. Ойратын айткыч хуанде Халыга орус, тыва чоңун чымык болган. Алаа чүе чу-галлаанар чоңун хосту, аас-көккит амыдыралы дөш Тыванын революстук хуанде болган чаалаан өөрүп че-ренини, революциянын че-рөө, бир эвес черек анара, бо-чөөсөккит холга туткан, камгалаарыга кезеде беле-нин элестекшер.

Кызыл командир алаа чүе-чугалаан, ону доозада Он-гар-оол биле Масык-оолду аттары алап, харыскалгыт даалган оларын ак секит-диг, күчтөккени демгелөө, революциянын херөөсө моон-даа солгаар шыкы болурун-че арааттары кыргынар.

Ол үеден эгелээш, бистин атайыс, «Кылаң-караны» ап-калда, «Партизан мен» деп маңгыр чымык тып алган. Даартаанда оозун чугалаар-га, бакын суйбаар, даңазын сегирип алган, хой сор, ту-ра халык, дыла эпосчулар турган. Ынчалдаа-ла ол ча-пычызы амыдыралынын төңү-тү.

(Уланчымы, Эгези № 158 «Шыда»).

БИСТИН КОЖАЛАРЫВЫСТА

ЧУРУКТА: Абаканың пе-дагогика институтунун биоло-гия-химия факультетинин ла-бораторияларынын бирээзинде

Уаг: Тюркүн чуртка инан-чал бөдүлүн хоорайнын, суурунун, кудумчуунун төгү-дүн биригелен, чыгыс чер чурттуглары маадырларын, чериңи сурагым кижи-лерин хундээр чоруктан эгелээр дээрин кижи бүрүз утпаа-ды.

З. МОНГУШ,
Республиканың А. С. Пуш-кин аттыг библиотеканын аймак-дакчызы.

совет спорттун, боттарынн спортчу чедишкенини, ГТО нормазын дужаап чораан-нынын, баштайгы дагынык-чыларынын дугайын чалыс салгалга чугалап берип ту-рарлар. Ужражылгалар үезинде спортчу көргүзгүлөр эртерери чаңчылаан, мөгелер, бөксө-лар, гимнастар спортчу ойн-нары-биле чоңга бараалгар. Ужражылгалын кол-көзө—волейбол. Алаа аныктар, хо-чунар холугу түрүн, ойнаш-кыптер, спортчу дужаала-ларын, аргааларын өөренир-ге чалыс салгалга таарымча-лыг байдал тургустунар.

Волейбол, стол тенни-зинге, шыдырага Тыва болган Хакасанын хоочунарынын ужуражылгалы база болгулай бээр. Абаканче кызылчылар ийн катан чораан, спортчу аалчылар бисе база келгилээш. Баг кагарынн командалыс ко-жагыска далаан чедер дөш белеткенин турар. Ак-Довура-Хову-Аксен болган республика-лык өскө-даа черлери-биле спортчу харылаавыс бижыг.

П. ПЕТРОВ,
«Спартак» эки тура спорт нитилелинин хоочуну.

дырапта, акы-төлүңге кызы-гаар чок ынак. Бөдү бичи ма-га-бөттүг болза-даа, күш-энергияны, чер иштинден үн-ген арым суг дег, аттыгыш-ла турар. Ол он ийн уруг-дары-нын төрөөш, кижизиди өстүр-геш, Тыванын Совет Эмле-ливге каттышканынын соон-дарыг, «Маадыр-но» деп хун-дүтүг атка четкөк келеринч-бирөөш.

Биче-оол акым Михаил Чи-хачев деп оол-биле көчүтү экишкелер турган. Алаа-лаарда-лаа, ойнап-хөгсөөр-дө-лаа, «Урестээрде-лаа—Кала-даа калы. Арамылаан суг апка-с экишкелерин амыдыралын күчүлүг чалгылары чара та-ларышкан. Баштай Биче-оол Тыванын революстук шери-ни бөдүлүн ыдынтгыт хуа-зөө-генин күчөдир дөш ханкан.

Чаргыт чыл хире үе өрткөндө Михаил Чихачев Ала-чурттуң уаг дайынчыне чоруккан.

Бир-ле катан, эртен бажы-лыкис чоңууда көңүлүзүрүн өткүт кыргынарын дыпна-зын. Шунтуусу үе маңгыр ты-ныс. Уш-уш аът кошкан ийн шаанастарда үзүс хериз даштылаа тура дүшкөн. Олар турмун моондуртуктүг селбегер өткүт кези чалгылардыг. Ын-чалган дүшкөн аалчыларын таңгыт таңгыт шыдаан бис.

Чоонсуулап келсе-ле, Мина-оон ала-иен база дааныс Алесекее. Амыр-менди со-лукшак соонда, келген аалчы-лар чалгыларын уштуп, беле салып кааш, бажыңче шу-у-жыкканар.

Оларын мурунлааным мы-наш хөгүтү аажы-чаны чок болган. Алач таңыштары-биле

аш, шай куткан, оомааш-беле майык берген. Алааар Миха-илче муңгарга хөвөгүт кай-гап, олурганнар, а неаер на-рактарынн чалыс чодуп, оо-жум ишкирингип эгелээшнер.

Михаил чөмөниң дооскан. Баштай ачамын, оон авамын дыңыг кустанаста:— Чаа атай, атай мен амырбас. Не-мең фашистерин чыла ша-аар, оон мен чанып кээр. Бис база катан ужуражыр-ла—дөш, элээн ынак чок турган.— Менде дилер бар. Биче-оола байыр чедирер. Аа—дөш, сандайында биче када олур-дүшкөн, оон кашагай тура халааш, экикче утпаанка.

Бис шунтуусу үнү кээш, Михаилди айттар чанынга че-дир дүшөн бис.

ХАЛЫК-АЛААК деп чер Кошпай даандан ыраң эе-стес, Өскө кезин оң та-лакы эринде чылдар. Бай-наар-даа көрер, Өвөтүт караң четпес дөшөг шылаан чатып чоруп барган. Маңа револю-ция мурунда-ла орус таравы-чыларын он шаа өргөзгөн тургай. Уагчуз өргө-агыра-нын үезинде күш-ажыкчы арааттар, орус эштерин үле-гери эдериң, сууруң амы-дыралче шилчип, Хагыл-Алаака бажың, кайжаа туду эгелээшнер.

Чөйрө чылдарда ук черге бичекек суур тургустуна бер-ген. Ону түе чериң ады-биле даа-ла. Хагыл-Алаак деп алаан. Уштен чылдарың эге-лесе алаа шылаа амыглан-ган. Алаа дугаар арбышын арааттары аажы-төлүн база-ла

аңаа өөредип турган.

Биче-оол чеди кластыг доос-кан, ола-ла шчюлага амыгдан берген. Алаааа сагынан-ла бир-ле катан амыгдан.— Би-че-оол акым чүгө көлбөстө берген, ыраң черке өөренип чоруп барган бе?— деп ай-тырдым.

— Акым ач суругуа эвес, а башкыдай берген. Шылааа чок, суругуулар өөредип ту-рар, чүгө чалып, шылаа та-рай бөөрге, чанып кээр чада-вас — деп тайылбырлады.

Хагыл-Алаака амыгдан турар үезинде акым Сайлыг-Карага үш-ле катан келген. Күсөөр кыжым, кай кылы-надыр чаапканда, култохтод кыргыкчылары — бөдүк аны-ктар шаангыг аалтарда сымарлаанып алган бистин арбанга өжү-көңгөрт кылып келгенер.

Биче-оол акым мандозинге үдөп алган ырааар, өскө ираажыларга ийг, бызаан-чы-биле үдөдө кылыр, таң-чылырга алааны доңшу-дурга ойнап бээр, оюнунч идишкелер кыргыкчыларынч бирөөш болган. Халыгды хөг-жү херекселерин ол барык шунтуусу бижар. Ылаңгыя мандозинга эки ойнаар чора-ан. «Мен неагизинге чедир мандозинаны кымта-даа бер-бей, нарак огу дег камгалаар эвесин»—деп, шериг албанын-че чорурда ол ала-пезинге чатаан.

К. МАСПЫК-ООЛ,
(Уланчымы).

ИПИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Хей сериалыг урай-чечен «Пан Тау» деп теле-фильмни баштайгы көргү-зү. 7-ги серия. «Дарга хүн-дө эгелээш, элибизме мен». 12.30 — «Шыдыраа шылаан». 13.00 — Англия дыла. 13.30 — «Пария». Документалдыг теле-фильм (Франция). 14.20 — Мультифильм программасы: «Горыныч-Чылынын сөөлгү дүштү», «Ийн клоун», 14.50 — «Музыка кюскуу». 15.20 — Совет географтарын шимчи-лел амыдыралы. 15.50 — Теле-медээлер. 15.55—17.40 — Чан-сар.

КЫЗЫЛДАН
17.55 — «Азия төү», Ин-формация-публицисттик про-грамма. 18.25 — Чаралдар. 18.30 — «ССРЭ-нин 60 чымы-га уткушту». «Красноярск крайнын Тыва АССР-де хү-нери». Красноярск крайнын Тыва АССР-ге хүнеринин хагдынышкынын дуга-йында республиканың мн-жум-шын театрында репор-таж.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг уздулар, чаштар!» «Монхуузенниң ужуражылгалы». Мультифильм. 1-ги серия. 20.15 — «Чам на-зынын эргининин арында». «Амыдыралга орунку шим-чинин дугайында болган элөөдирлерин угаан-бодал та-ламы-биле үнелг чүүлдерин хөвирээр». 20.45 — «И. Брылевская ырлар». Фильм-концерт. 21.00 — «Уе», Ин-формация программа. 21.35 — «Барык каттырчыг төгү-дүр. Уран-чеген телефильм. 1-ти болган 2-ти сериялары.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КЫЗЫЛДЫН КУРУЕНИН ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ хундусу салбырын дараа-зында факультеттеринин 1-ги курстарында студенттер хун-дуга алырын чарал турар.

ФИЗИКА. МАТЕМАТИКА
ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тус-кай эртемге—математика бол-гаш физика. Факультет мате-матика болган физика баш-кыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

БИОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемдери — биология болган химия, гео-графия болган биология. Фа-культет биология болган хи-мия, география болган био-логияны башкыларын белет-кээр. Өөренир хуусаазы —5 чыл.

ФИЛОЛОГИЯ ФАКУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемдери — орус дыл болган ли-тература; орус дыл, литерату-ра болган тыва дыл, литерату-ра. Факультет национал шко-ланын орус дыл болган ли-тература башкыларын: орус дылдын, литературанын бо-гаш тыла дылдын, литерату-раның башкыларын белет-кээр. Өөренир хуусаазы—5 чыл.

ЭГЕ ӨӨРЕДИГЕ ФА-КУЛЬТЕДИ. Өөренир тускай эртемге — педагогика болган эге өөредиге методика. Факультет эге кластар баш-кыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы —4 чыл.

Институтка кирер дөш кижизиде дараазында шыдааларын дүшкээр:

Физика-математика факультетинге — математикага (аас болган бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болган литературага (аас-биле), орус дылга болган ли-тературага (аас-биле), география болган биология тускай эртемге — географияга (аас-биле), био-логияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга, ли-тературага (аас-биле); эге өөредиге методикага (аас-биле), педагогикага (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төгүтүнге (аас-биле), тыва дылга (үндүнн на-ционал кижилерге).

Киреринин билириниңкин институттун ректорунун адынга бижир.

Билириниңкинге кыжар чүүлдер:

1. Ортумак болг дугайында документ (болг-биле).

2. Школа директору, клас-с ууртукчузу болган хөй-ни-тин организандыларын (практиктинг аймак станы чок

кижизерге) ат салган хара-ктеристика. Бүдүрүлгө стаяктыг аныктар сөөлгү амыгдан чө-ринден бөдүрүлгө коллектив-инин ууртукчулукун, пар-тия, профсоюз болган ком-сомол организандыларынн шымынын характеристика-нын кыргын. ССРЭ-нин Чесек-тиг Күптеринден кураавыры халашкан кижилерге шериг элестеринден-характеристика алыры албан эвес.

3. Өмчүлүн № 286 форма-дыг шымыгала.

4. 8 фото-чурун (бөрт чок тырттырган, 34 см. хемчээл-диг).

Практиктинг аймак стаяктыг аныктар билириниңкин кы-жирде административнын шы-мытканы күш-ажыл дептерин-ден ушта бижан чүдүлү кы-нор.

Институтка кирер чок-на кирери-биле уаг өөре-дигенин организандылар чор-тукан кижилер район-лаш билини көргүлөр ужураг.

Институтка кирер аажы-гонер паспортту, шериг ба-леди (кураамдыг шимчел а-банылар) азы кир билин херемчелди (келдиришкн на-зымыларга) боттары көрү-сөр.

Билириниңкенин 1982 чылдын июль 31-ге чедир хү-лөп алыр.

Киреринин шыдаалдары 1982 чылдын августун 1-ден 20-ге чедир болур.

Билириниңкинге конкан документтериниң иди «ру-дур адваси: 66.000, Көп-чү хоорай, Ленин кудумчуу, ба-жың № 34, педагогика үз-лөп алар комиссия.

СПОРТТУН ХООЧУННАРЫ

Кызыл хоорайнын «Спар-так» эки тура спорт нити-лелинин чанында кушуктуура болган спорттун хоочунары-нын чөйүленин планынын күөсөдөи багай эвес. Папы-сылаалын дөш болган орту-мак өөрениге черлеринин комсомолчулары болган аны-ктары-биле ужуражылгалар өрткөлдөн. № 14, 15 ортумак школаларга, салгы үчилте-зинге, педагогика институту-га ужуражылгалар солун бо-ган. Спорттун хоочунары И. Корж, А. Бельзиков, В. Биче-оол, Е. Черобриков, И. Күвезин болган өскөлөр-даа

ДОЛУ АЖЫГЛААРЫ КҮЗЕНЧИГ

Волейбол — массалыг оюн. Ажыл шагы тенген соонда, карангылаажыкче команда аа-йы-биле маргылаажыр чүве болгай. Бөгүнде күш-култура бо-лаш спорттун өскө-даа хевир-лери сайыралды. Ынчалдаа волейбол эң массалыг бо-луп артышпаан, бо солун ойн-ну суур бурунуге көрүп бо-лур. Оон-биле чергелештир, мен боаарымга, күш-дамыр кижизидегенине оун ам-даа долуу-биле ажылгааа экн. Ба-за ол ышкаш чадаг чарым, чериңи үзүнүн база бедийн ажа халымы дөш өскө-даа оюннарын массалыг болурун көдүрери күзениң деп болаар мен.

Д. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Айтырыңар, харылап берээл

БАШ ДУГУ КАНЧАП АГАРА БЭЭРИЛ?

«Кызыл районун Баян-Кол суурда чурттап турар бис. 27 харыг мен. Бажым дүгү хөнертен ага-ра берген. Чалып, кыжым аржым ужураба аларым. Кожамыстыг бирн класта олгунун бажынын дүгү баа агарып калган» деп, С. Байкара редакцияга бижэ. Республиканың кеш аарыларынн эчизин Л. А. Охотникованың ол талазы-биле тайылбырын моон алапта параладымыс.

Айтыртыг харылаарынын бетинде баш дүгүнү тургу-зуу сайгарып көрөөшкөн. Дүк — кайттын мыйсалдач кезинден тургустунар болган оон бүгү девисээрин шыла азы берген болур. Ол кеш даш-тыкче үгөн ушуг өскөндө болган даамдан тургустунар. Уаг баш дүктери 2—4 чыл болган бир катан дүгүн сол-тур. Баш дүгүнүн салы аян-гыш болур. Сарыг баштыг кп-

деп препаратты ажылдаанда, целочь болган водород пере-киан хергелээдө ычач баар.

34—40 харлаан соонда баш дүгү ийн-чачылап агарып эгелээр. Баштай-ла чулчураг агарып, чортуу хар-мазы аа-йы-биле баш дүгү дөгөрөт агарар. Бо дөргө анаа-ла фи-зиологтук өскөргөшкөндө-дир. Иштин бестерин амык-чо-рудугаазында, нерви систе-манында база хамаарым. Баш дүктөрүнн чамдыкын төрөөшкөндө ийн база турар. Чүгө дөргө ол дүктөрүнн ээинде нимгет (он бээр бу-дүмелдер) чок болганында иччал баар. Баш дүгүнге бо-тарынын туралаан бөдү-лүрүнн иштин ап болур силер.

Аргалыг-ла болза үшүтөн кылган бөдүктөрүн — хна, басма, ремень дөш ышкыш бөдүктөрүн амыгалаан дээр. Ушутуш кылган бөдүктөр мага-ботка хоя чок болган дүктүн шынарын уревес. Преднизолон деп препаратты доктаамал амыгалаанда, мага-ботка витаминер чедишпес-тезде, аар араанынн соон-да баш дүгү ага-ра бээр. Уаг: коргуп, шугулаарга баш дү-гү хөнертен агарар. Мындай чорук кам хүп өрткөлдө бо-лоил болур. Бир эвес баш дү-гү өрт-ле агарып эгелесе азы халчок дүгүн турар анара, эдөрингилер. Перпаратолог болган дерматолог эчкелерге көргүзүп, сүмөдө-аалыр ужу-рдуг.

Баш дүгү ажаарынын та-лазы-биле сүмөдөн берип ке-рейи. Баш дүгүнү арым-си-ли, тереди, кургукч чок ка-дыг болуру кижиниң сагыш-сеткилин кыдуруп, өөрүшкүн болдуруп. Ындыг баш дүгүн хайылдыркан суг-биле чуур. Кепте эөөш үс бар болга-нында дүк кургаг анаар болган сыймыкчал болур. Ынчанга «Детское», «Лано-линовое», «Сирмапеповое» деп саваттар-биле чүгө экн. Кур-таг баш дүгүнге шампуң таарышпас. Ол баш дүгүн улам кургалдыткан. Мындай таарышпаа күш үзүп, вит-аминерин, кимистерин, пога-а аймаан темге ажылаар ужураг.